

XXI. L E V É L.

*Költ Komdromban, Karátson Havának
12. Napján.*

Howárdnak útazása, 's útazásának tzelja.

Howárd János, ama' híres Ánglus, a' ki minden idejét, tsendességét, tehetőségét, gyönyörűségét arra fordítja, mint könnyebíthetsen ő a' szegény raboknak nyomorúságokon; a' foglág módjának, 's tömlötzöknek meg-jobbítottatások által, e' mai időben mindeneket nagy figyelmetésre indított. Tudni való, hogy ez a' nagy ember egész Európát öfzve járta, olly tzeláll, hogy a' tömlötzöket és Ispotályokat vizsgálhassa. Ezen útazását ő, 's útazásában való tapasztalásait le-írta, 's egygy drága munka kerülvén-ki belőle, azt már világ elébe adta, hogy abból az ő Hazafijai tanulnák-meg, mitsoda jobbítottatásokat kellene nekik a' foglág-ra nézve tenni. Minekutánna Munkáját utólszor ki-adta volna; útazni ismét el-indult; 's a' többek között Konstántzinápolyt, 's a' Görög Országi Szigeteket is meg-látogatta. Míg ő oda járt, az idő alatt némelly Ánglu-
X fok

fok egy emlékeztető - ofzlopot akartak neki emelni, annak az ő érdemének meg - jutalmaztatására, mellyhez hasonlót a' Világ soha még nem látott. Ennek az Ofzlopnak fel-állítáására 1487. Sterlinget öfzve-tettek ök, 's a' munkával fiettek, hogy minekelötte Howárd a' felöl valamit hallana, azt el is végezhetnék. De az idő rövid vólt. Mert ő akkor Bétsben mulatván, meg-hallotta, mit akarnak az Ánglufok, 's azonnal írt hozzájuk, hogy ha ök ofzlopot emelnek, ő soha többé hazájába visszfa nem mégyen. Azért az Ánglufok kénytelenítették tzéljoktól el-állani; 's újra azon tanátskoztak, mitsoda leg-jobb végre fordíthatnák a' bé-fzedett pénzt? Ezután nem fokára Howárd visszfa ment Angliába, 's a' Társaságnak illy Levelet írt: „ A-
 „ zon ti hajlandóságtokért, mellyet erántam
 „ meg - mutattatok, tölem minden ki-
 „ gondoltatható háladatofságot érdemel-
 „ tek. De engedjétek-meg nékem vi-
 „ lágosan ki-adni, hogy én a' magam bel-
 „ fő érzékenységeimnek meg-fértődések nél-
 „ kül a' ti akaratokban meg nem eggyez-
 „ hetek, és ha azt végbe vizitek, az né-
 „ kem leg-kegyetlenebb büntetésem leszen.
 „ Az én szíves kérésem tehát az, hogy ha
 „ az én barátim az én még hátra lévő éle-
 „ temnek boldogságot és tsendeséget kíván-
 „ nak ;

„ nak; szándékjoknak végbe viteléről örök-
 „ re felejtkezzenek-el. Azokat a' jobbítá-
 „ fokát mellyek ennek az Országnak fok ré-
 „ szeiben a' tömlöztökre nézve már is té-
 „ tettettek, és még ezután is tétettetni fog-
 „ nak, 's reményfégem szerint közönségelek-
 „ kélésznek, úgy nézem, mint leg-nagyobb
 „ tisztetségemet és jutalmamat. Tudtotok-
 „ ra adom azt is, hogy a' melly fundust
 „ az én itthon nem létemben gyűjtöttetek,
 „ 's akaratom nélkül Howárd fundusának
 „ neveztetek, az többé úgy ne neveztes-
 „ sen, és az akár mi végre fordítottattáson,
 „ benne részes lenni nem akarok. — — „

A' Tárfafág ezt a' Levelet vévén, el-vé-
 gezte, hogy ki ki a' maga pénzét, mel-
 lyet a' fundusba adott, vizsza veheti. A'
 terminus vólt Márt. I. napjától fogva Május-
 nak I. napjáig; a' melly pénzt pedig addig
 vizsza nem kérnek, abból készítettetsen
 egy emlékeztető pénz, más része fordítat-
 tásan azoknak ki-szabadulásokra, kik kevés
 adótságért vagynak fogfágban, más része
 pedig a' raboknak segítségére. A' pénznek
 egyik része mutat egy fogoly Scénát, e-
 zen alatt-írásal: *A' Britanniai nép, a' fog-
 fágna vizsgálójának*: a' másik oldalán pe-
 dig *Xenophonnak Agesilausról* mondott dí-
 tsérő belzédéből ezek vagynak: „ *Nem a-
 „ karta hogy ötet valaki ki-formálná,*

„ noha sokan, hogy ő eránta tisztességet
 „ mutatjanak, azt igen kívánták; de ő
 „ maga meg nem szűnt a' maga hasznos
 „ munkálkodása által drága emlékeztető
 „ jeleket állítani a' maga elméjének. „ Már
 is sok édes jutalmait kezdi Howárd a' maga
 fáradtságának látni. Filadelfiában nevezete-
 sen a' főleg az ő munkája szerint meg-vál-
 tozott; nagy részént a' Quakerek által. *Sal-*
fordban is a' *Lancastriai* kerületben 1788.
 22. Máj. egy új tömlőz épült, mellynek
 fundamentomát *Butterworth Bayley* vetet-
 te-meg, a' fundamentom köre egy írás
 metszettetett, melly a' Howárd emlékeze-
 tét tartja. A' Frantzok Párisban az úgy ne-
 veztetett *Hotel Dieu* Ispotályon most vál-
 tozást akarván tenni, *Tenon* és *Colomb*
 Urakat Londonba el-küldötték, hogy az Án-
 gliában és Hiberniában lévő minden Ispotá-
 lyokat szorgalmasan vizsgáljanak-meg; 's
 vizsgálva menetelekkor osztán azoknak rend-
 jekről, *fundációjokról*, *gondviseleésekről*,
 's a' t. tegyenek tudósítást. Az említett U-
 rak az Anglusoktól, minden tisztességgel és
 kézféggel fogadtattak, Londonban há-
 rom hétig vizsgálódtak, 's onnan útjokat to-
 vább folytatták.

Mikor Howárd a' maga Ásiai utazásá-
 ból vizsgálva jött; tsak egy hónapig mara-
 dott Londonban, azután el-ment Hiberniá-
 ba.

ba >

ba, hogy az ott való tömlötzöket meg-vizsgálja. A' maga jegyzéseit mindenkor kétfézer szokta le-írni, mellyekkel éppen Londonig szerentséfen utazott. De ott, midőn a' pósta kotsiból le-szállana, 's egygy más kotsit, melly holmiját haza vigye, vígyázna, az alatt egygyk úti ládáját el-lopták, melly meg nem került. Ebben a' ládában voltak az ő utazásának *Duplicátái* vagy párjai, — nevezetesen pedig a' Marseillei Lazarétumról való jegyzései, mellyeknek semmi *Duplicátumok* nem vólt. De szerentsére a' Lazarétumnak *delineátiója*, melly más ládában vólt, meg-maradt; mellyet ő annyira betsült, hogy a' mint mondotta, ha azt el-lopták vólna tőle, Marseillébe visszamenni — és ott ismét egygy új *delineátiót* tsinálni kész lett vólna. Ebbe a' Lazarétumba egygy idegennek sem szabad menni; Howard még is tudott oly fortélyt gondolni, hogy kilentz nap egygy más után bé-ment oda, úgy hogy, hogy ő idegen ember légyen, azt senki észre nem vette. Marseillében hallotta ő, hogy Lyonban egygy Ánglus vagyon fogfágban, a' kihez ha valamelly idegen ember bé merne menni, 's ki-tudódna, az hóltig való tengeri hajó fogfágra büntettettének. Ez a' nehézség fel-gyúlasztotta a' Howard *enthusiasmusát*. Egygy ideig tsak azt tanúlgatta ő ki, mitsoda tekervények viz-

nek a' tömlötznék arra a' helyére, a' hol az Anglus volt. Howárd kitsiny termetű, sovány képű ember, 's éppen olyan formájú, hogy ötet akárki is könnyen Frantznak gondolhatná. Fel-öltözött Frantzia módon, kalapiat hóna alá tsapta, 's így bé-ment az Anglushoz — hulzon négy esmerőseit találta elő a' tömlötz körül, de azok között egy sem esmerte-meg ötet, úgy be-frantziázta magát. Lyonban ezt a' tselekedetét fel-fedezte ő egy Anglus Papnak. Ez neki azt tanátsolta, hogy Lyont siessen ott hagyni; mest ha reggelig ott marad, tselekedete ki-tudódik; ő is engedett a' jó tanátsnak, 's azonnal el-ment Nícebe. — Mikor ő Párisba ért, akkor ütötte éjjel a' tizenegyet. Töelja á' volt, hogy reggel három órakor a' *Brüsseli* pósta kotsin el-menjen. Addig pedig egy vendég-fogadóba bé-hordozkodott, hogy ott egy vagy két órát alhasson. Alíg aludt-el, hogy a' ház ajtaját be-törték. Be-ment egy Törvénybéli személy, az előtt pedig egy hivatalbéli szolga, kezeiben égő gyertyát tartván. Az hivatalbéli ember kérdi tőle Frantz nyelven: Az Úr é Howárd? "Én vagyok. — Ezzel, 's meg ezzel az emberrel utazott az Úr? — Azt az embert én nem esmerem. — Még egyszer kérdeztetett, ő is hasonlóképen, de egy kis melegséggel

le-

felelt. Ezzel ki-ment az ember szolgájával, a' két égő gyertyát az asztalon hagyván. Howárd azonban hirtelen fel-öltözik, a' házból 's udvarból ki-lopakodik, a' Lyon nevű vendég-fogadóba megyen. Azután halotta-meg, hogy a' melly fogadóban először vólt, ötet a' Város szolgáji abban keresték, de ő reá senki nem esmévén el-indúlt, 's szerentséfen el-ment Brüsseibe. — Bétsben csak két nap akart ő múlatni. II. Jó'sef meg-hallván az ő Bétsben létét, akart vele beszélni. Ő pedig került a' Tsászárral való szemben lételt. De midőn a' Tsászár azt izente néki, hogy maga határozza-meg Howárd az órát, mellyen néki a' Tsászár-hoz menni tetszeni fog; a' *Monárcha* kívánfágára reá állott. Mihelyt Howárd bejelentettett, azonnal ott hagyta a' Tsászár a' *Secretáriusokat*, 's vele együtt egy kis szobába ment — hol Howárdtól olly dolgokat hallott, mellyeken tsudálkozni nem gyözött, 's hogy a' Howárd' beszédét nagy meg-elégedéssel hallgatja, annak jeléül az ő kezeit a' beszéd közben gyakran megnyomogatta. Howárdnak Bétsből való elmenetele után, a' Bétsi fog-házakban is fok változások estek. Maga a' F. Tsászár nem ítélte hogy néki kisebbségére szolgáljon — a' mint az újfágok is ki-hírdették, személy szerint a' Bétsi tömlötzőkbe le-menni, ott

a' rabokkal befzélgetni, 's állapotjok felől tudakozódni.

A' Találós Mese vólt *Hójag*; a' Rejtett Szó *Bátorjág*, mellyből ki-telik *Játor, rosta, gdt, bot. 's a' t.*

Találós Mese.

Mond-meg kérlek! mi ez ha kapsz az új-
fágon,

Az Atyjánál elébb látszik a' világon,
Míg az Atyjánintsen, a' fija él 's vagyon,
Míg él az, fijának el-kell fogyni nagyon,
Ha meg-hal az Atyja, akkor léfz' a' fija.

Ezt ki nem találja a' rest tsizmadia
De ki találhatják a' ferény munkások,
Kik jól ki-fáradnak míg hevernek máfok,
N. Kálló, F. Gy.

Rejtett Szó.

Szült a' néppel tellyes nap-kelet engemet,
Hat tagok formálják nagy nevem 's tes-
temet,

Bóldog az a' bünös, ki jobbúlásának
Tzéljáúll fejemet választá magának.

De jaj az erdélyi vadász vékonyának,
Ha akad utólfó öt tagom horgának.

Söt vízfsza fordítva ha ezek szömlödet
Meg-lepik, nem tölti teli a' tömlödet.

Pápán. Kováts Ingenieur.

A'

A' Lengyel-Országi Királynak 1771-ben Szent-András Havának 3-dik napján történt el-ragadtatása, mellyet (Német nyelven) ki-adott Ldrisch József Világi Pap. Betsben Wappler Christidn Frideriknél 1782-dik Éjszend.

Szent András havának 3dik napja vólt az, a' mellyen a' Lengyel-Országi Király, Varsóba, éjtszaka, 9. és 10. óra között a' Lithvániai nagy Kantzelláriusnak Hertzeg Czartorinskynak látogatásából, a' maga Királyi lakó-házába vizsza tért. Az ő kísérő ferege állott két férjfiakból, a' kik égő fákjakkal mentek előre ló-háton, egynehány Ordinántzon lévő Tisztekből, kik után két Nemes emberek, és egy All-lovász-Mester következtek. A' Király mellett a' kotsiban ült egy Adjutánt, Kotsija mellett mentek gyalog két inasok, (Pagen) kiket két hajdúk, és két Liberiát hordozó inasok ugyan gyalog követtek. Az éjtszaka egy vólt a' leg-fetétebbek közül, és olly fekete, mint a' tselekedet, mellyet némelly gonoszok azon véghez-vinni kívántak,

Mintegy két száz lépésnyire a' nevezett nagy Kantzelláriusnak Palotájától, történt, hogy a' Király előtt lovagló Vitézket, külömb-külobmb-féle lovas emberek, ki-

ket amazok Mufzka vígyázatoknak tartot-
tak, annak kotsijától el-vágnák; és a' mi-
dön ahoz vízfza térti kívánnának, eggy má-
sodik fereg nagy lármával elő - ugratván,
réfz fzerént a' kotsisra rohanna és azt tar-
tóztatná, réfz fzerént pedig a' kotsira lövöl-
dözne. Ekkor az eggyik hajdú, kinek ne-
ve Butzák Henrik vala, hírtelenféggel a' Ki-
rályhoz izalada, hogy ötet a' maga testé-
vel, mint valamelly Paissal bé - fedezné,
de tsak hamar el-vezté életét egy lövés és
egynehány szúrás által. A' másik hajdú le-
esett egy kard-vágás után, a' több kísérek
Paripaikról le-vonattak, és a' kotsi a' fok
lövések által egészen öfzve likasztatott, úgy
mindazáltal, hogy a' Királynak Felsőges sze-
mélyén semmi seb nem esett. Illyen kör-
nyül - állások között meg-nyitja a' Király
önnön maga Kotsiját, és a' midön más fe-
löl az Adjutánt ki-ugrana, le-száll, hogy a'
setétben a' gyilkosok' dühöségektől meg-sza-
badúlhatna. De alig tette lábát a' földre,
mikor már meg-ragadták a' gonfztévök ha-
jánál - fogva, mikor fegyverétől fok átkok
között meg-fosztották, és úgy vágták hátul
föbe, hogy a' kard szinte a' velőkig hatott,
és nagy sebet okozott. Ott omlott volna-
ki ártatlan lelke e' nagy Királynak; hanem
ha dühös ellenségei közzül eggyik a' másikat
meg-akadályoztatta volna. De így két ló
köz-

közzé vétetett, és olly sebességgel hurtzolatott, hogy véres kalapját 's vendég-haját el-hullatván, tsak hamar a' Város körül lévő árokhoz jutott 40. gyilkosaival. Itten az alig pihegő Királyt lóra ültetik az ő hóheri, és parantsolják, hogy ugrafson által az árkon, ízót fogad a' Király, és próbát tesz, de által nem ugrathat, próbál másodszor is, de akkor el-török a' lovának egyik lába, 's mentéje a' fárban marad, mellyből magát is nagy munkával lehetett ki-húzni, míg nem harmadik ló adatván alája, férelem nélkül szerentséfen által-repül az árkon. Ekkor meg-fosztják ötet a' gyilkofok mindenétől a' mi nála vólt, még a' zsebben való kezkenőjétől is, és el-öfzlanak annyira, hogy tsak hűten maradnak a' Királlyal, a' kik azt a' leg-alkalmatlanabb úton hurtzolják, míg-nem egyszer egyenesen a' Burakov falunak indulnak; de a' honnan ismét Bielánó felé veszik útjokat a' Királynak ezen izavára: Ne menjetek arra, mert ottan Mutzkák vagynak. Bielánónak tartván, alig érnek-bé eggy ligetesbe, midön véletlenül meg-hallják eggy Muszka Strásának nevezit, kitől meg-rettenvén és magokat el árultatottaknak lenni gondolván, tanátskozni kezdenek, és tsak hamar négyen közülök hirtelen el-tűntek, hárman pedig a' Királyt tovább vezeték. Eggy fertály óra múlva

múlva ismét Muzka vígyázatot vésznek éfzre, a' mellyen újra meg-ijjedvén ketteje a' gyilkosoknak az erdőbe szalad, egy pedig, a' ki a' gonosz-tévőknek fejeknek lát-szik vala, maga marad a' Királlyal. Ennek így szólla Stanislaus: Ha életben akarsz engemet ellenségeim' kezikbe adni, engedd-meg, hogy pihenhesek egy szem pillantá-sig; de az mezítelen fegyverrel fenyegette a' Királyt, és tovább menni kényszerítette, azzal biztatván, hogy nem meszse az er-dön túl várja egy kotsi. Így tehát kén-te-lenített Augústus nagy fáradtan tovább menni, és nem sokára el-jutott a' Bielánói Klastrom elébe.

Itten el-hallgat a' gyilkos, és gondol-kozóba esik, 's nem sokára nagy indulattal így kiált fel: Te még most is Királyom vagy énnékem! Igen is, úgy mond a' Ki-rály, még pedig jó Királyod, a' ki neked semmi károdát nem kívánom. Erre a' szó-ra ismét vezetni kezdi a' Királyt, még pe-dig magán kívüllévén, az erdön kerelztül, azon az úton vízfza, a' mellyen oda jutot-tak a' Klastromhoz. Ezt látván a' Király azt mondja: Látom hogy nem tudod az útat, és azt sem látod-által, hogy mit tévő légy velem; engedd-meg, hadd mehessék én a' Klastromba, te pedig szaladj-el! Nem, felel amaz, mert meg-esküdtem. Ismét to-
vább

vább mentek tehát, és mentekben a' Király, látván a' gonosz-tévőnek Lelke akadémját, mutogatni kezdette: hogy niints olyan esküvés, melly őtet a' maga törvényes Királyának tartozó hűség alól fel-fzabadíthatná.

Míg így beszéllgetnének, közel érnek a' Szakszóniai Választó-Fejedelmek' mulató Várához Marimenthoz, melly Varsóhoz tsak fél órányira vagon. A' Király, a' kinek fél lábán faru nem vólt, és erejében már egészen meg-fogyatkozván tovább nem mehetett, kéri a' maga vezetőjét, hogy engedne nékie egy kevés nyugalmat, míg magát ki-pihenhetné, a' mellybe az meg is edgyez.

Pihenés közben ismét kezd a' Király az esküvésről és annak természetéről beszéllgetni; még pedig olly ékefen szóllással, hogy a' gonosz-tévő meg-indulván, már a' maga tselekedetének rúttságát által-látja, és egyedül tsak a' veszedelmet fogatja szemei előtt. Utóljára mint egy meg-bódulván, így szóll a' Királyhoz: Úgy de, ha én Tégedet Varsóba viszlek, engem majd meg-ragadnak, és bizonynal meg-ölnek.

„ Nem, úgy mond a' Király, bizony nem
 „ lesz' semmi bajod, és ha az én szómnak
 „ hitelt adni nem akarsz, fuss-el, és ha az
 „ én embereim reám akadnak, bár akár-
 „ merre menj, más útra igazítom őket a'
 „ te fel-keresésedre, hogy meg ne lelheszenek.

Alig

Alfíg mondhatta-ki a' Király e' beszédeket, mikor már az ő Tolvaja lábaihoz borúlt, azokat tsókolta, gonofz tselekedetét meg-esmerte, kegyelmet kért, magát a' Király' nagy lelkére bízta, és így annak szabadítójává lett. A' Király ismét fogadta ő néki, hogy semmi baja nem lészen; és így fel-kelvén ment véle egygy közel lévő malomhoz, a' hol nagy erővel zörgetett. Mikor pedig mindenek mélly álomban lévén, az ajtót senki ki nem nyitná, bé-üt a' Király-vezetője egy ablakot, és bé-kiált, hogy jöjjenek egygy Úrnak segítségére, a' kit a' Tolvajok mindenétől meg-fosztottak. De ekkor is késedelmeztek a' meg-ijjedett Molnárok az ajtót ki-nyitni, míg nem a' Királynak biztatására valami fél óra múlva bé-bötsátának azt. Bé-menvén a' Király, azonnal plajbász vész' kezibe, és ezt írja Generális Cocceynak, a' Királyi gyalog Test-őr-zők' Kapitányjának: „ Én tsudálatosan meg-„ szabadultam az én gyilkosaimnak kezek-„ ből, és most vagyok a' kis malomban kö-„ zel Marimonthoz; siesetek, a' mint tsak „ lehet, engemet ez helyről el-vinni — „ meg-sebefíttettem, de nem nagyon. Sta- „ nislus Augustus. „

Mihelyest a' hír-adó e' Levelkével Varfóba be-ért, színt olyan nagy öröm származott mindeneknek szívekben, mint a' millyen nagy

nagy vólt az előtt a' gyászos félelem, melyet ez az eggynéhány sor írás egyszerre eltörölt. Az egész Város, melly a' leg-mélyebb-szomorúságba és ijjedtségbe merült vólt, mintegy meg-éledett, és ugyan égett a' kívánfág miatt, hogy a' maga el-veszett, de ismét meg-talált Atyját láthafsa.

Kevés idő múlva, ott terem a' Generális egy sereggel a' malomnak ajtaja előtt, mellyben a' Király egy hitván ágyon, a' mólnárnak egy roszfz köpönyegével befedve fekszik vala. Alig lépett-bé a' Generális a' szobába, mikor a' Királynak lábához le-esett, és anak kezeit öröm-könyv-hullatásával, ilyen szók között: Óh én Királyom! öntözte. A' Mólnár, Mólnárné, és azoknak gyermekei, a' kik mind eddig nem tudták, hogy a' Királyt fogadták-bé házokba, a' nagy ijjedtség miatt, mintegy el-ragadtattak, és annak lábához borúlván, félelemnek, örömeinek és vígafságnak szavait rebegték elébe, úgy maradván mind addig, 's nézvén telhetetlen szemekkel annak személyét, míg nem a' Király bíztatná őket, és a' földről nyájasan fel-emelné.

Leg-elsőben is azt kérdezte a' Király a' Generálistól: Ha vallyon senki nem lett volna e' Test-örzői között a' Tolvajok' dühötséginek áldozatjává? Mellyre midőn az felelté volna, hogy egy a' Hajdúk között ál-

ló

Jó-helyében meg-öletett, a' másik pedig vezedelmesen meg-sebesített; nem kevésbé meg-keferedett, a' maga szabadúlásán az előtt kevésbé örvendezett Király. Ezután fel-hágott a' Generálistól hozott kotsiba, és vízfőzta tért Varsóba.

Itt a' félelem és reményfég közt habzó minden fokafág feregestől ment a' helyre, a' melly felől várták a' Királynak béjövetelet, minden útszák hasonlóká tettek az égő fáklyák' véghetetlen fokafágok miatt a' fényes naphoz, minden ablakok és utak tele voltak a' Királyt látni siető Lakosok' számlálhatatlan feregejktől.

(A' többi következik.)

Fegyzés.

A' minapi hír adásban 287 lapon ezután: a' Bétsi Theátrumon, ki-maradtak ezek: *Vagy akármely más Német-Országgi Theátrumon.* Jelentjük azt is, hogy a' mostani fél esztendei Gyűjteményből vagnak még nálunk nyomtatványok, mellyeket fő-képpen azoknak kívánnánk megtartani, a' kik ezután akarják Gyűjteményünket járni, hogy a' munka tsonka ne legyen. A' kik Pósta nélkül kívánják, azoknak 2. fl. és 30. xrokért a' fél esztendei Gyűjtemény meg-küldtetik, tsak hogy a' jövő esztendei elő-fizetéssel együtt, ezt is meg-küldeni méltóztassanak.